

www.ketab.ir

انسان از منظر قرآن

مجموعه

انسان شناسی شهید آیت الله گداز بیشتر

محمد مهدی رفیعی

معارف

سرشناسه: رفیعی، محمدمهدی عنوان و نام پدیدآور: انسان از منظر قرآن: انسان‌شناسی شهید آیت‌الله سیدمحمد بهشتی / گردآورنده محمدمهدی رفیعی. مشخصات نشر: قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف، مشخصات ظاهری: ۱۵۴ ص، ۱۴/۵، ۲۷۵، ۱۳۶ س. م. شابک: ۲-۴۸۵-۴۴۱-۶۰۰-۹۷۸ وضعیت فهرست نویسی: فیبا یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۵۳-۱۵۴. عنوان دیگر: انسان‌شناسی شهید آیت‌الله سیدمحمد بهشتی. موضوع: بهشتی، سیدمحمد ۱۳۰۷-۱۳۹۰. -- دیدگاه درباره انسان موضوع: (Islam) Views on man (Islam) 1928-1981 -- Bihishti, Muhammad

موضوع: انسان (اسلام) -- Islam -- Theological anthropology (اسلام) -- جنبه‌های قرآنی
Quranic teaching -- Islam -- Theological anthropology (فلسوفان اسلامی) -- دیدگاه درباره انسان
Muslim philosophers (شناسه افزوده): نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها دفتر نشر معارف
رده بندی کنگره: DSR1698 رده بندی دیویی: ۹۵۵/۸۴۰۹۳ شماره کتابشناسی ملی: ۸۹۶۶۱۷

انسان از منظر قرآن

انسان‌شناسی شهید آیت‌الله دکتر بهشتی

- مؤلف: شهید آیت‌الله سید محمد بهشتی | گردآورنده: محمدمهدی رفیعی
- ویراستار: سید حسن ابطی (گروه متوک) | صفحه‌آرایی: محمداصالحی
- ناشر: دفتر نشر معارف | نوبت چاپ: نهم، ۱۴۰۳
- تیراژ: ۱۰۰۰ جلد | شابک: ۲-۴۸۵-۴۴۱-۶۰۰-۹۷۸ | قیمت: ۱۲۰،۰۰۰ تومان

دفتر نشر معارف قم، خیابان شهدا، کوچه ۲۲، شماره ۳، تلفن و نامبر: ۰۲۵-۳۷۷۴۰۰۰۴

مدیریت پخش (مرکزی) قم، شرکت پاتوق کتاب، تلفکس: ۰۲۵-۳۱۰۷۷

مراکز پخش

- اراک: ۰۲۲۲۹۰۳۸-۰۸۶
- ارومیه: ۰۹۱۰۷۷۵۵۱۶۶
- اصفهان: ۰۹۱۰۷۷۵۵۱۶۲
- اهواز: ۰۶۱-۳۲۲۲۸۰۰۰
- ایلام: ۰۲۲۳۶۴۲۸۲-۰۸۴
- بجنورد: ۰۲۲۵۶۲۲۱-۰۵۸
- بردسکن: ۰۵۱-۵۵۴۲۰۱۲۱
- بندرعباس: ۰۷۶-۲۳۶۱۷۵۵۷
- بیرجند: ۰۲۲۴۵۸۵۱۲-۰۵۶
- تربت حیدریه: ۰۵۱-۵۲۲۸۶۵۰۰
- تهران: ۰۲۱-۸۸۹۱۱۲۱۲
- رشت: ۰۱۳-۴۳۳۳۴۵۶۹
- زاهدان: ۰۳۲۲۸۸۷۹-۰۵۴
- زنجان: ۰۳۲۳۶۶۴۲۵-۰۲۴
- ساری: ۰۱۱-۳۲۲۵۳۰۲۰
- سبزوار: ۰۵۱-۴۴۲۲۴۰۰۴
- سمنان: ۰۳۳۴۵۳۷۱۱-۰۲۲
- سیرجان: ۰۳۴-۴۲۲۶۸۰۵۸
- شهرکرد: ۰۳۸-۳۲۲۳۲۲۲۲
- شیراز: ۰۷۱-۳۲۲۴۴۶۱۴
- قزوین: ۰۳۲۴۰۰۷۶-۰۲۸
- قم: ۰۲۵-۳۷۷۳۵۰۰۳
- کازرون: ۰۷۱-۴۲۲۴۴۳۳۰
- کرمان: ۰۳۴-۳۲۲۳۱۴۶۶
- کرمانشاه: ۰۳۲۲۴۸۴۱۱-۰۸۳
- گرگان: ۰۱۷-۳۲۲۲۷۲۸۸۰
- مشهد: ۰۵۱-۲۲۲۵۷۹۶۳
- مهاباد: ۰۹۹-۳۱۳۸۱۰۰
- ملایر: ۰۳۲۳۵۱۷۷۶-۰۸۱
- نیریز: ۰۷۱-۵۲۸۲۱۶۹۰
- یاسوج: ۰۷۴-۳۲۲۲۸۶۲۲
- یزد: ۰۳۵-۳۲۲۳۲۹۵۰

www.NashreMaaref.ir | E-mail: info@NashreMaaref.ir

NashreMaaref_Official

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست

۹	مقدمه
۱۲	انسان عصر ما
۱۴	جانوران حریص
۱۶	در جست‌وجوی فلسفه زندگی و هدف آن

فصل اول آفرینش انسان

۲۵	۱) نظریه تکامل
۲۵	۱-۱) مفهوم تکامل
۲۶	۲-۱) تبیین نظریه تکامل
۲۹	۳-۱) نظریه تکامل: حدسی علمی، نه اصلی قطعی
۳۱	۴-۱) درباره پیدایش انسان
۳۲	۵-۱) موضع قرآن نسبت به نظریه تکامل
۳۴	۱-۶) امکان رخداد یک استثنا در آفرینش انسان
۳۸	۲) آفرینش انسان از دیدگاه اسلام
۴۰	۱-۲) دیدگاه برگزیده در مورد نظریه تکامل
۴۰	۳) خلقت حوا
۴۱	۱-۳) خلقت حوا در تورات
۴۲	۲-۳) خلقت حوا در قرآن
۴۷	۴) عالم ذر
۴۷	۱-۴) صحنه‌ای که این پیمان در آن بسته شد
۴۹	۲-۴) نظر علامه طباطبایی
۵۰	۳-۴) بررسی نظر علامه طباطبایی

فصل دوم هویت انسان

۵۳	انسان در مکاتب معاصر
۵۳	(۱-۱) موقعیت انسان در جهان غرب، پیش از رنسانس
۵۵	(۲-۱) ظهور اومانیزم جدید
۵۵	(۳-۱) انسان از دید اگزیستانسیالیسم
۵۹	(۲) انسان در قرآن
۶۲	(۱-۲) ویژگی ماهیت انسان
۶۳	(۳) انسان، موجودی دوساحتی
۶۳	(۱-۳) نظر دانش طبیعی و اجتماعی
۶۴	(۲-۳) نظر وحی
۶۷	(۳-۳) مقام خلیفه الهی (انسان)
۶۸	(۴-۳) شخصیت

فصل سوم فطرت

۷۳	(۱) چیستی فطرت
۷۴	(۲) فطرت، عنصر مشترک همه انسان ها
۷۷	(۳) فطرت و اراده آزاد انسانی
۷۸	(۱-۲) تعدیل تمایلات
۸۰	(۲-۳) کنترل و هدایت تمایلات
۸۲	(۴) خداشناسی فطری
۸۲	(۱-۴) مقصود از خداشناسی فطری
۸۴	(۲-۴) معنایی دیگر برای خداشناسی فطری
۸۶	(۳-۴) دیدگاه برگزیده

فصل چهارم ویژگی های انسان (روح انسانی)

۹۲	(۱) عقل نظری
۹۳	(۲) عقل عملی و عشق
۹۶	(۳) اختیار و انتخاب
۹۹	(۱-۳) انسان، موجودی آزاد
۱۰۱	(۲-۳) حوزه انتخاب و نقش هدایت
۱۱۰	(۴) مسئولیت
۱۱۲	(۱-۴) مسئولیت در قبال محیط طبیعی

۱۱۶	انسان اسلام، وارسته از طبیعت
۱۲۱	۲-۴) مسئولیت در قبال خویشن خویش
۱۲۴	۳-۴) نگاه انتقادی به خود
۱۲۵	۴-۴) مسئولیت در قبال محیط اجتماعی
۱۲۹	۵) ابتکار و خلاقیت
۱۳۱	جمع‌بندی
۱۳۱	چند اصل دربارهٔ انسان

فصل پنجم

فرد و جامعه

۱۲۵	۱) اصالت فرد و جامعه
۱۲۵	۱-۱) اصالت فرد
۱۲۶	۲-۱) اصالت جامعه
۱۲۷	۳-۱) اصالت آمیختهٔ فرد و جامعه
۱۲۸	۴-۱) منظور از «اصالت آمیخته»
۱۴۱	۵-۱) نظر اسلام در این زمینه
۱۴۲	۲) انسان از دیدگاه ماتریالیسم دیالکتیک
۱۴۵	۳) نظر اسلام
۱۴۷	۴) نظام اجتماعی
۱۴۷	۴-۱) نظام عادل اجتماعی
۱۴۹	۵) انتخاب‌گری انسان و صلاح جامعه
۱۵۵	کتاب‌نامه

مقدمه

انسان کیست؟ از کجا آمده و به کجا می‌رود؟ وجه تمایز او با دیگر موجودات چیست؟ آیا برای هدفی به وجود آمده است؟ آن هدف چیست؟ چه چیزی می‌تواند او را به هدفش برساند؟ این‌ها بخشی از پرسش‌های کلی‌ای است که ذهن بشر را به خود معطوف کرده و پاسخ‌هایی که در طول تاریخ به آن داده شده گاهی سبب بروز جنبش‌ها، تحولات و انقلاب‌های بزرگی شده است. نمی‌توان تاریخ آغاز این پرسش‌ها را مشخص کرد، اما می‌توان از راه وجدان پی برد که انسان، از زمانی که وجود داشته، درگیر این پرسش‌ها بوده است. وقتی تاریخ فلسفه را بررسی می‌کنیم، می‌بینیم پرسش اصلی بسیاری از مکتب‌های فلسفی باستان نیز درباره انسان بوده است و فیلسوفان شناخت انسان را مهم‌ترین مسئله دانسته‌اند.^۱ بدیهی است که امروز هم هیچ فیلسوف منصفی شناخت انسان را از دایره اهداف خود و اندیشه‌هایش درباره جهان هستی خارج نمی‌سازد.

نکته درخور توجه آن است که انسان‌شناسی، علاوه بر پاسخگویی به پرسش‌های بنیادی مانند چستی حقیقت انسان و نیز اهداف وجود انسان و راه‌های دستیابی

۱. از قدیمی‌ترین مکاتبی که دغدغه اصلی‌شان «انسان» بوده است می‌توان مکتب «کنفسیوس» و «دائو»، از مکاتب باستانی فلسفه چین را نام برد. برای مطالعه بیشتر، رک: محمد فنایی اشکوری و دیگران، درآمدی بر تاریخ فلسفه اسلامی، ج ۱، ص ۹۷.

به آن، در تکوین و تنظیم علوم انسانی نیز نقشی تعیین کننده و منحصر به فرد دارد. هر مکتب سیاسی، اقتصادی، تربیتی یا حقوقی، بر اساس نگرشی که به انسان دارد، نظامی را برای سعادت این موجود تدوین می کند. پس انسان، این یگانه موجود طبیعی حاکم بر طبیعت، باید شناخته شود تا هم او و هم طبیعت تحت تسلطش به کمال خود برسند.

در پاسخ به کیستی و چیستی انسان، هریک از اندیشمندان، عارفان، فیلسوفان، طبیعی دانان و دین پژوهان نظریاتی ارائه کرده اند و به روش های گوناگونی برای شناخت انسان رو آورده اند. به این ترتیب می توان انسان شناسی را با چهار روش کلی دنبال کرد: انسان شناسی عرفانی، انسان شناسی فلسفی، انسان شناسی تجربی و انسان شناسی دینی.

هنگامی که عقل انسان به این حقیقت اقرار کرد که آفریدگار یکتا «از هر جهت واجب الوجود» است و از سر حکمت، هیچ موجودی را بدون هدف خلق نکرده و هم چنین برای انسان که گل سرسید آفرینش است غایت و کمالی قرار داده، آن گاه همان عقل حکم می کند که این خداوند حکیم، از سر لطف، رسولانی را بفرستد و کتاب هایی را نازل فرماید تا راه سعادت انسان را به او نشان دهد بر اساس ادله قرآنی، قرآن کریم آخرین کتاب مقدس است که به دست خاتم رسولان، حضرت محمد ﷺ، برای هیئت بشر ابلاغ گردیده است. هم چنین به حکم عقل انبیا می شود که قرآن، از آنجا که از سوی آفریدگاری صادق نازل شده، صادق ترین کتاب نیز هست: «أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا»^۱. به این ترتیب، نه تنها از سر تعبد و بندگی، بلکه از سر تأیید و تصدیق عقل نیز می توان قرآن را منبع شناخت هر مفهومی قرار داد. با این مقدمات، روشن می شود که در این کتاب، انسان از دیدگاه قرآن بررسی می شود که بهترین روش برای شناخت انسان است:^۲ «قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ... قَاتِلُوا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيَدْخُلُهُمْ فِي رَحْمَةِ اللَّهِ وَقَضَلٌ وَيَهْدِيهِمُ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا»^۳.

۱. سوره کهف، آیه ۱.

۲. از میان روش های چهارگانه گفته شده، انسان شناسی قرآنی ذیل انسان شناسی دینی قرار می گیرد.

۳. سوره نساء، آیات ۱۷۴ و ۱۷۵.

آیت‌الله سید محمد حسینی بهشتی، شهید، اندیشمند، فقیه و دین‌پژوه مسلمان و ایرانی است که بی‌شک از تأثیرگذارترین چهره‌های تاریخ معاصر ایران به‌شمار می‌رود. البته فعالیت‌های او محدود به ایران نبوده و در آلمان و اروپا نیز، از مبلغان اسلام و قرآن بوده است. بهشتی، با وجود تعهد به اسلام و قرآن، سعی داشت فلسفه و علم را با آموزه‌های دینی همراه کند. آثار به‌جامانده از او بزرگ‌ترین گواه بر این ادعای نگارنده است.

در این اثر، سعی شده مباحث مربوط به شناخت انسان از مجموعه آثار به‌جامانده از آیت‌الله بهشتی جمع‌آوری شود. این کتاب در بردارنده گفتارها، نوشتارها و گفت‌وگوهای ایشان است و بر اساس ساختاری منظم تنظیم و تدوین شده تا فهم محتوا و روند مباحث را برای خواننده آسان کند. توجه شود که در متن کتاب، هیچ دخل و تصرفی در بیانات آیت‌الله بهشتی انجام نشده و محتوای کتاب تنها دربرگیرنده سخنان ایشان است. در برخی موارد، برای فهم بهتر و آسان کردن پژوهش برای خواننده، نکاتی در قالب پاورقی به کتاب افزوده شده است. پاورقی‌های دیگر از خود آن آثار برگرفته شده و متعلق به آیت‌الله بهشتی است. این کتاب در بردارنده یک مقدمه و پنج فصل است که به ترتیب عبارت‌اند از: آفرینش انسان، هویت انسان، فطرت، ویژگی‌های انسان، فرد و جامعه. در پایان، به‌خاطر کوتاهی‌ها و خطاهای احتمالی، از پروردگار متعال، طلب عفو و بخشش و از روح ملکوتی شهید بهشتی، امید چشم‌پوشی دارم.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنَّا نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا

محمد مهدی رفیعی